

Labuda, Jozef

Nové poznatky z výskumu Starého mesta v Banskej Štiavnici : (25 rokov výskumu)

Archaeologia historica. 2006, vol. 31, iss. [1], pp. 147-151

ISBN 80-7275-061-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140662>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nové poznatky z výskumu Starého mesta v Banskej Štiavnici

(25 rokov výskumu)

JOZEF LABUDA

Systematický archeologický výskum lokality Staré mesto (Glanzenberg) začalo realizovať Slovenské banské múzeum pred 25 rokmi (1981). História výskumov tejto lokality (MNM Budapešť a Mesto B. Štiavnica v r. 1901–1902; 1934 – kustód Mestského múzea V. Baker v spolupráci s J. Eisnerom a V. Menclom; 1956 – B. Polla za AÚ SAV v Nitre), ako aj priebežné výsledky výskumov SBM boli viackrát publikované na stránkach AH (Labuda 1990, 67–72; 2000, 7–24; 2001, 139; 2004, 7–12). V tomto jubilejnom roku sa obmedzím s referenciou o priebehu a aktuálnych výsledkoch dvoch skúmaných polôh súčasnosti – vrcholová Poloha 1 a poloha Kostolík.

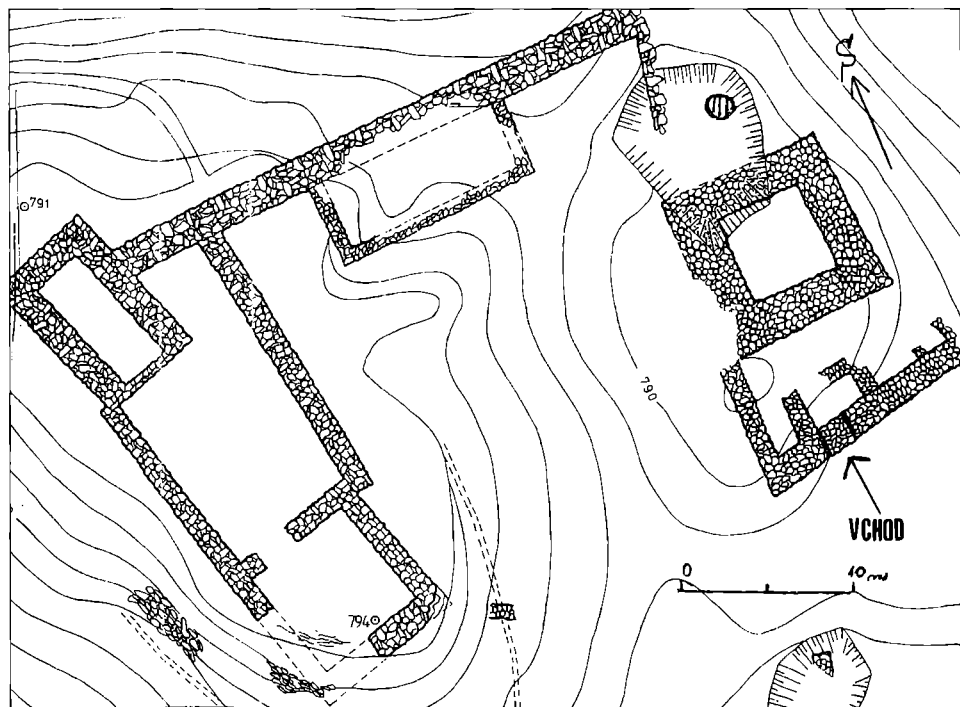
Poloha 1

Keďže ide o vrcholové miesta lokality (794 m), je logické, že tieto sú predmetom výskumu už od jeho samého začiatku. Až počas výskumu SBM sa podarilo objaviť nálezy z 12. stor., kedy tu postavili dve vežovité stavby a neskôr ich spojili s obvodovými múrmi. Z 12. stor. sa však našli na tejto polohe nálezy, ako aj z ďalších polôh lokality. Aj Poloha 1 bola v tomto období súčasťou baníckej osady (domy baníkov zachytené na jednotlivých terasách lokality), pričom vrcholové miesta s uvedenými vežami predstavovali najmä fortifikačnú funkciu, obytnú (sídlo predstaviteľa spoločenstva ťažiarov) a depozitu vydolovanej rudy. Takéto funkčné využitie centrálnych polôh pozorujeme aj v iných banských regiónoch Európy (Dahm–Lobbedey–Weisgerger 1998; Schwabenicky 1990; Steuer 1990). V 13. stor. – kedy dolu pod Glanzenbergom vzniklo a ďalej sa vyvíjalo slobodné kráľovské mesto, banícka osada na Glanzenbergu sa transformovala na hrad. Týmto došlo aj k zmenám funkčného využitia jednotlivých polôh.

Na Polohe 1 sa vybudovala ďalšia mohutná veža so širokým základovým murivom (2,50 m), s prístavbou a vchodom z južnej strany (obr. 1). Rovnako sa pozdĺž staršieho obvodového múru na severnej strane pristavala budova hospodárskeho charakteru. Od-krytie vyššie spomenutých objektov sa realizovalo v 80. rokoch a v 1. polovici 90. rokoch 20. stor.

Jediným v súčasnosti skúmaným objektom tejto polohy je objekt cisterny (obr. 2). Medzi špecifické a veľmi náročné práce vo výskume lokality možno považovať odkryv práve tohoto objektu. Koncom 90. rokov 20. stor. to bolo len zistenie lícovaného muriva v tvare nepravidelného kruhu (priemer 1,20–1,60 cm) a v ďalších sezónach sa odkrýval objekt, o ktorom sme s pribúdajúcou hĺbkou uvažovali ako o možnom objekte dobývacej šachty. Výplň objektu tvorili väčšie i menšie kusy lomových kameňov (kremenec, andezit), maltovina a veľmi sporadické nálezy keramiky 15. stor. (hĺbka 6 m), strešnej krytiny a črepov 13. stor. (hĺbka 9–10 m). zabezpečenie formou výstuže realizovali bývalí zamestnanci Rudných baní Banská Štiavnica. V roku 2005 sa v hĺbke 10 m objavilo skalné podložie v južnom profile. Predpokladať možno pevnú skalu v celom obvode prehlbovanej časti.

Všetky doterajšie výskumy s množstvom architektúry dokazovali nutnosť veľkého zdroja vody, čo sa potvrdilo objavom a výskumom tohto objektu. Na lokalite bolo viacero prameňov vody, tie sa však stratili po otvorení bane Nová šachta na Šobove (ústna informácia starých Štiavničanov). Konzultácie s geológmi vylúčili možnosť lokalizácie banského diela (šachty) v týchto miestach, vzhľadom na väčšiu vzdialenosť od žily Bieber.

Obr. 1. Banská Štiavnica – Staré mesto. Pôdorys veže s naznačeným pôvodným vchodom, ktorý neskôr zamurovali.

Poloha 2 a poloha Kostolík

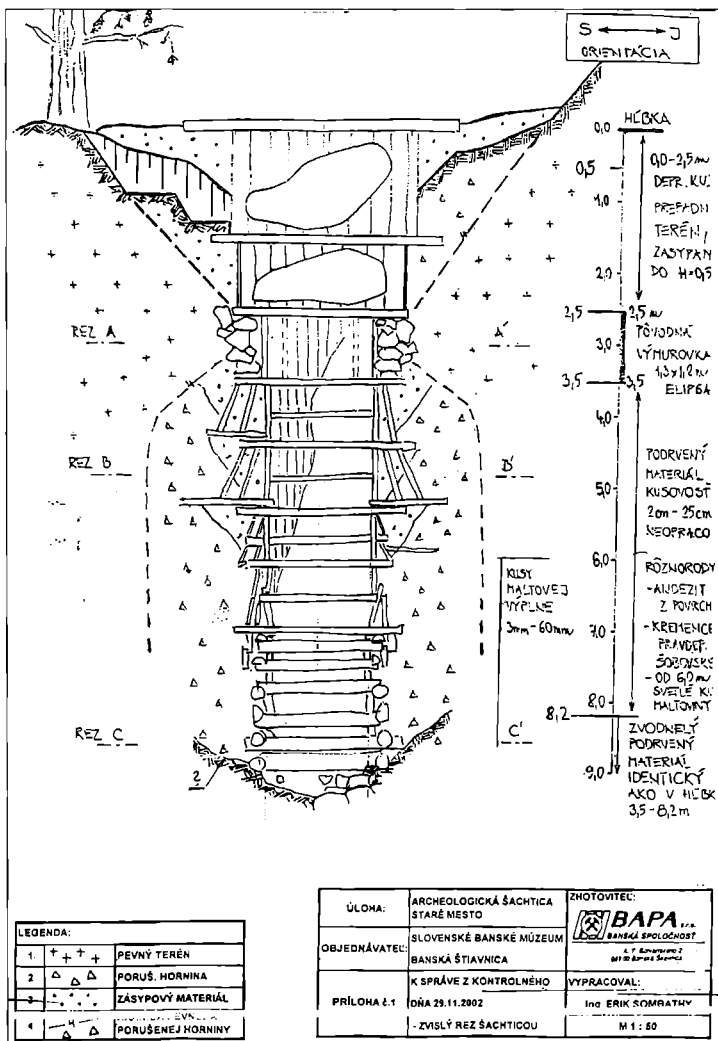
V podstate sa jedná o dve blízko seba susediace polohy, ktoré predstavujú miesto vyvýšeniny, približne v strede lokality (Poloha 2), kde realizoval archeologický výskum Dr. B. Polla v roku 1956. Poloha Kostolík je situovaná v bezprostrednej blízkosti Polohy 2 a dnes sa už týmto pojmom označuje širší areál sídla medzi dvomi vyvýšeninami lokality. Tieto miesta boli predmetom najstarších výskumov na území mesta (1901–1902), ale intenzívnejšie práce tu začalo realizovať až SBM koncom 90. rokov 20. stor.

Výskumom sa postupne odkryli interiéry dvoch vedľa seba situovaných stavieb, ktoré boli pristavané na južnej strane k pásu súvisle prebiehajúceho obvodového muriva. Toto obvodové murivo dnes vymedzuje okraj terasy a ako ukázal výskum v r. 2005, v blízkosti žily Bieber sa pravdepodobne nachádzala jedna z brán, vedúca na tieto miesta hradu.

Názov polohy Kostolík vznikol nesprávnou interpretáciou odkrytej murovanej stavby na začiatku 20. stor. Začiatkom 21. stor. sa tu realizoval revízný výskum – akoby symbolicky presne po 100 rokoch – a existencia sakrálnej stavby sa nepotvrdila. Išlo o technický objekt, ktorý mohol slúžiť na manipuláciu s rudou (napr. triedenie rudy, preberanie urbury – dane a pod.). Podľa charakteru muriva a jeho analógie s murivom Polohy 1 možno predpokladať postavenie tejto stavby v 13. stor.

Archeologické bádanie tejto polohy a Polohy 2 (skúmanej B. Pollom) priniesli nasledovné poznatky: na Polohe 2 možno predpokladať skladové priestory rudy (nález železných dverí s výzdobou Slnka – zlato a Mesiaca – striebro). Podobnú úlohu plnila Stavba III na polohe Kostolík, navyše sa v posledných 3 rokoch začistili podzemné priestory, do ktorých vstup bol utajený. Tieto plnili funkciu skladu rudy a iného cenného materiálu v čase nebezpečenstva. Podzemné priestory boli niekedy v 16.–17. stor. zväčšené, pretože dodnes tu vidieť zvyšky po ručnom vŕtaní ako príprave na strelné rozpojovacie práce.

Výskum v r. 2005 priniesol zistenie o rozsiahlom dobývaní žily Bieber v 15.–16. stor., veľmi jasný kontakt objektov pred 15. stor. s bankským dobývaním, haldami...

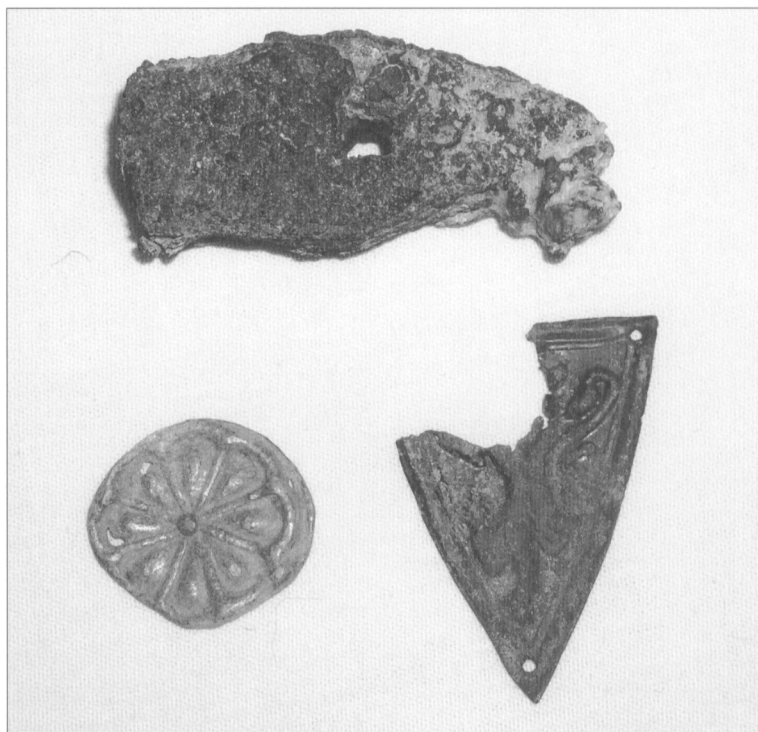

Obr. 2. Profil odkrývanej cisterny na Polohe 1, situácia v r. 2002.

Od severozápadu viedla jediná prístupová cesta k hradu pre vozovú dopravu. Aj v súčasnosti je dnes dobre viditeľná a lesnými mechanizmami využívaná. Pri „styku“ s opevnenou lokalitou možno v teréne pozorovať miesto padacieho mosta nad suchou priekopou a bránou. Vo vnútornej časti hradu, bezprostredne za vstupnou bránou, vidieť dnes pás vedľa seba prebiehajúcich píng. Dokazujú tak banské práce na žile Bieber.

V roku 2005 tu bola vymeraná sonda, a síce na okraji veľkej pingy a terasy. Výskum pingy má prispieť k datovaniu banských prác, pretože nedávny výskum ďalšej pingy, vzdalenej približne 40 metrov, prispel k datovaniu prác do 13. stor. V priebehu výskumu veľkej pingy (priemer m) sa zatiaľ zachytila deštrukcia maltou spájaného muriva, kde boli použité veľké kusy kameňov. Z jednotlivých nálezov možno spomenúť keramiku, olovený žetón so slnečným motívom na obidvoch stranách, banické železko či bronzové kovanie trojuholníkového tvaru, kde vidieť postavu leva s poškodenou hlavou (obr. 3). Uvedené nálezy spadajú do obdobia 14. stor. Aj keď výskum v týchto miestach nie je zatiaľ ukončený, ukazuje sa, že banské práce na žile Bieber prebiehali aj v priebehu 15.–16. stor., kedy lokalita stratila typický sídliskový charakter.

Analogickú situáciu pozorujeme aj na ďalšom skúmanom mieste tejto polohy. V roku 2005 sa zisťovala nálezová situácia východne od Stavby II, kde sa v roku 2004 zachytilo nárožie tejto stavby. Posledné výskumné práce dokázali nielen pokračovanie obvodového muriva východným smerom, ale aj zistenie haldového materiálu, pokrývajúceho stredoveké architektúry. Približne 12 m severne sa nachádza veľká pinga, ktorá by mohla dokazovať banské práce z 15.–16. stor. Aj v týchto miestach sa vo výskume bude pokračovať v budúcich sezónach.

Obr. 3. Výber nálezov z polohy Kostolík (banické železko, olovený žetón, bronzové kovanie).

Záver

V roku 2005 uplynulo 25 rokov od začatia systematického archeologického výskumu Slovenského banského múzea na lokalite Staré mesto (Glanzenberg). V jubilejnom roku 2005 sa paradoxne zistili nové poznatky na polohe Kostolík. Hoci výskum týchto miest neskončil, ukazuje sa, že banské práce prebiehali na žile Bieber (v opevnenej časti lokality Glanzenberg) v dvoch etapách. Najprv to bolo v 12. a 13. stor., kedy sa intenzívne ťažili viaceré rudné žily v širšom štiavnickom revíri. Postupné opúšťanie Starého mesta ako dovtedy vhodnej polohy na osídlenie, znamenalo oživenie banskej činnosti aj na žile Bieber v priebehu 15. a 16. stor. Túto skutočnosť potvrdzujú aj budované objekty technického charakteru (skúšobňa rúd, hutnícka pec), objavené na polohe Plošina nad dobývkami. Tu sa potvrdila jasná stratigrafia v osídlení tejto polohy a lokality. O funkčnej zmene využitia lokality svedčia aj stredoveké architektúry, ktoré boli v 15.–16. stor. prekryté haldami z blízkych ping a v nich sa objavili v r. 2005 pozoruhodné nálezy (obr. 3).

Literatúra

- DAHM, C.–LOBBEDEY, W.–WEISGERBER, G., 1998: Der Altenberg. Bergwerk und Siedlung aus dem 13. Jahrhundert im Siegerland. Band 1–2, Bonn.
- LABUDA, J., 1990: Stav archeologického výskumu na Starom meste v Banskej Štiavnici. In: Banské mestá na Slovensku. Martin, s. 67–72.
- LABUDA, J., 2000: Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici. AH 25, s. 7–24.
- LABUDA, J., 2001: Archeologický výskum Starého mesta v Banskej Štiavnici. In: AVANS v r. 2000, Nitra, s. 139.
- LABUDA, J., 2004: Najstarší nález baníckeho fokoša zo Starého mesta v Banskej Štiavnici. In: Zborník SBM XX., s. 7–12.
- SCHWABENICKY, W., 1990: Der mittelalterliche Silber-, Blei- und Kupferbergbau im mittleren und westlichen Erzgebirge sowie im Erzgebirgsvorland unter besonderer Berücksichtigung der Grabungsvorland vom Treppenhauer bei Sachsenberg. RKP. Mittweida.
- STEUER, H., 1990: Erze, Schlacken und Metalle. Früher Bergbau im Südschwarzwald. In: Freiburger Universitätsblätter, Heft 109, Freiburg.

Skratky

- AÚ SAV – Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
MNM – Magyar Nemzeti Múzeum
SBM – Slovenské banské múzeum

Zusammenfassung

Neue Erkenntnisse aus der Forschung der Altstadt in Banská Štiavnica (25 Jahre der Forschungsarbeiten)

Im Jahr 2005 sind schon 25 Jahre weggelaufen vom Anfang der systematischen archäologischen Forschung auf der Lokalität der Altstadt (Glanzenberg). Im Jahr 2005 wurden neue Erkenntnisse auf der Lokalität „Kostolík“ festgestellt. Trotzdem, daß die Grabungsarbeiten bisher nicht beendet wurden, es zeigt sich, daß die bergmännischen Arbeiten auf der Erzader Bieber (im befestigten Teil der Loklität) in zwei Etappen verliefen. Zuerst war es im 12. und 13. Jh. Damals wurden mehrere Erzadern gewonnen. Das fortschreitende Verlassen der Altstadt bedeutete eine Belebung der bergmännischen Tätigkeit auf der Erzader Bieber im Laufe des 15. und 16. Jhs. Das beweisen auch neu gebaute Objekte des technischen Charakters (Einrichtung für Erzprobe, Hüttenofen). Eine Funktionsveränderung der Ausnützung dieser Lokalität beweisen auch Reste der mittelalterlichen Architektur, die im 15. und 16. Jh. mit den Halden überdeckt wurden.

Abbildungen:

- 1 Banská Štiavnica, Altstadt. Turmgrundriß mit dem ursprünglichen Eingang, der später eingemauert wurde.
2. Ein Profil der freigelegten Brunnen in der Lage 1. Situation im Jahr 2002.
3. Auswahl der Funde aus der Lage Kostolík (Bergmannseisen, Bleijeton, bronzener Beschlag).

